

Találós kérdések felhasználása az óvodában

A találós kérdéseket néptalányoknak, találós meséknek vagy egyszerűen találósoknak is nevezik: valóban nem mindegyikben szerepel kérdés, de mindegyikben ki kell találni, miről van szó. Ezek valójában nem játékok, a folklorisztika a kisepika egyik műfajaként tartja nyilván őket, ám mivel számos játékkal foglalkozó könyvben megjelennek, és nem kevesen vannak, akik népi játéknak tekintik őket, a játékok típusrendjében is helyet kaptak, természetesen a kitalálós játékok között.

A találós kérdések nemcsak játékosak: a hagyományos észjárást, világszemléletet is mutatják, éppúgy, ahogy a tréfálkozásra való hajlamot, különféle leleményeket. Egy részük fontos gyakorlati ismereteket is közvetít nyelvi játékokként a kisebb gyermekeknek pl. az ajtóról, a folyóvízről. Máshol az összehasonlítás jelenik meg: számos kérdés szerint a kérdezett tárgy vagy növény – pl. a kerekrépa, a hagyma, a retek – olyan, mint egy másik, de nem az. A február hónap jellemzése tréfás, ám tudnivalót közvetít, mégpedig azt, hogy az a hónap a legrövidebb. A fecskére, lúdra, kecskére, tehenre vonatkozó kérdések az állatok leírását adják, s azt is megtudhatjuk a találós kérdések révén, hogy a fokhagyma, hagyma, krumpli a föld alatt terem.

A találós kérdések között vannak, amelyek megfejtése egyszavas, van, amelyeké többszavas, és vannak olyanok is, amelyek történeteket mesélnek el. A találós történet formája olyan, mintha mese lenne, de nem is mese, nem is találós kérdés; a találós kérdések egy részéhez hasonlóan csak elmond valamit, a kérdés pedig az, hogy annak mi az értelme. Fontos szerepet játszanak bennük a behelyettesített szavak.

Van a találós kérdéseknek egy különleges csoportja: ezek a kétértelmű találós kérdések, amelyeket valójában senki sem próbál megfejtetni, hiszen a válasz magától értetődő, de pajzán, illetlen, nem olyasmi, ami kimondható. A kérdező ezzel szemben teljesen más, illedelmes megfejtést mond, s a kettő közötti ellentétnek van nevetető hatása. Ezeket itt nem közöljük, mert nem óvodásoknak valók: nem pajzán tartalmuk miatt, hanem azért, mert ők még nem értik a csattanót. Ha valaki ilyenekre kíváncsi, Kriza János 1863-ban megjelent, 1975-ben újra kiadott Vadrózsák c. kötetében, Horváth István, Sebestyén Dobó Klára (Kászoni), Seres András könyveiben megtalálja őket (adataikat lásd a könyveikből származó változatoknál).

A következőkben bemutatott találós kérdések többsége publikációkból származik, az előbbieken említett könyveken kívül a Magyar Nyelvőr c. folyóirat 19. században megjelent számaiból. Ennek oka, hogy még nem közölt erdélyi változat mindössze 17 található gyűjteményünkben.

A találós kérdéseket is olyan rendben mutatjuk be, ahogy a népi játékok típusrendjében szerepelnek: az egyszavas válaszokat követik a többszavas válaszok és a találós történetek. A közölt változatok megjelenési adatait itt külön bemutatjuk, mivel túlságosan helyigényes lenne, ha minden egyes szöveg fölött minden adat megjelenne: ott csak a szerző vezetéknevével utalunk rá. A gyűjteményből származó, még közöletlen adatra rövidítéssel és a leltári számmal utalunk.

MTA BTK ZTI Isz: Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Központ, Zenetudományi Intézet, leltári szám.

Kriza János: Vadrózsák III. Kolozsvár, 1975.

MNyr II, IX, XII, XXVIII, XXXI: Magyar Nyelvőr, Budapest, 1873, 1880, 1883, 1899, 1902.

Sebestyén Dobó Klára: Én elmenyek kicsi búval. Kászoni népzene és néphagyományok 1952-ből. Bukarest-Kolozsvár, 2001.

Horváth István: Magyarózdi toronyalja. Kolozsvár, 1971.

Seres András: Barcasági magyar népköltészet és népszokások. Bukarest, 1984.

Szabó Dezső: A csíkszentdomokosi nyelvjárás. Nyelvészeti Füzetek 9. Budapest, 1903.

Egyszavas válaszok

Az itteni válaszoknak nem mindegyike áll egy szóból, de mindegyik válasz egyvalamit (egy személyt, egy tárgyat) jelöl. Ádámnál pl. magyarázat bővíti a megfejtést, a „mikor álmot lát” a kérdés formája miatt áll több szóból, a válasz valójában „álom”.

~ (Háromszék)
Kriza XX(1).
Kinn is áll, benn is áll.
Ablak.

Kászonaltíz (Csík)
Sebestyén 226. l.
Milyen rossz van minden háznál?
Abrosz.

Magyarózd (Alsó-Fehér)
Horváth 359. l.
Ki volt az az ember, aki nem született, s mégis meghalt?
Ádám (az első ember).

Csíkszentgyörgy (Csík)
Sebestyén 229. l.
Örökké nyílik, sose virágzik.
Ajtó.

Tatrang (Brassó)
Seres 994.
Mikor lát a vak?
Mikor álmot lát.

Felsősfalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI lsz. 80235
Vízen megyen, nem locsog, úton megyen, nem zörög.
Árnyék.

Tatrang (Brassó)
Seres 1008.
Négy kisasszony egy kalapot visel. Mi az?
Asztal.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI lsz. 80412
Melyik tököt nem lehet megfőzni?
A csütörtököt.

Felsősfalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI lsz. 80236

Se ajtaja, se ablaka, mégis négyen laknak abba'.
Dió.

~ (Háromszék)
Kriza XXXIII.
Négy édes-egy lakik egy kicsi kerek házikóba'.
Dió.

Krizba (Brassó)
Seres 944.
Először jár négylábon, azután jár kétlábon,
S a végén jár háromlábon. Mi az?
Ember: gyermek, felnőtt, öregember (bottal).

Bánffyhunyard (Kolozs)
MNyr XII. 426. l.
Magasabb a toronynál, vékonyabb a zsinórnál.
Eső.

Hosszúfalu (Brassó)
Seres 1022.
Van egy fa, annak tizenkét ága, minden ágán négy fészek van,
minden fészekben hét tojás van. Mi az?
Eszendő: hónapjai, azok hetei, azok napjai.

Kászonújfalu (Csík)
Sebestyén 228. l.
Hogyan esik a hó?
Fehéren.

Felsősófalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI lsz. 80239
Ágadzik-bogadzik, mégsem leveledzik.
Patak.

Felsősófalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI lsz. 80237
Se keze, se lába, mégis fölmege a padlásra.
Füst.

Magyarózd (Alsó-Fehér)
Horváth 353. l.
Az anyja meg se születik, s a fia már a ház tetején jár, mi az?
Füst.

~ (Kolozs)
MNyr XXVIII. 527. l.
Fehér egyház egy lábon áll.
Gomba.

~ (Háromszék)
Kriza LXV.
Ha tesznek hozzá, fogy, ha vesznek belőle, nő. Mi a'?'
Gödör.

~ (Udvarhely)
Kriza LXXXI.
Olyan leánykám van, hogy szös a lelke.
Gyertya.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI I sz. 80415
Két krajcár az ára, mégse fér a házba.
Lámpafény.

Csikszentdomokos (Csík)
Szabó 32. l.
A világgal egyidős, mégis nincs egy esztendő.
Hold.

~ (Csík)
MNyr XXXI. 533. l.
Édesanyám akkora kenyeret sütött, mint széles ez világ,
s még mi a nagyobb?
A kemence, amiben sült.

~ (Csík)
MNyr XXXI. 533. l.
Négy bolond egymást kergeti, de soha utol nem éri.
Kerék.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI I sz. 80414
A világot átéri, mégis a tyúk átlépi.
Keréknyom.

~ (Csík)
MNyr XXXI. 533. l.
Olyan tyúkom van, a föld alá tojik.
Pityóka.

~ (Csík)
MNyr XXXI. 533. l.
Tavasszal eltemetik, s ősszel eléveszik, s ember elejibe teszik.
Pityóka a veremben.

Kászonfeltíz (Csík)
Sebestyén 225. l.
Ha felveszem, sír, ha leteszem, hallgat. Miféle?
Lánc.

Magyarózd (Alsó-Fehér)
Horváth 357. l.
Száz szeme van, s mégse lát. Mi az?
Lánc.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI I. sz. 80416
Melyik várban nincs katona?
Lekvárban.

Kásonújfalú (Csík)
Sebestyén 228. l.
Mikor a vásárra megy az ember, mit vesz legelőször?
Leheletet (lélegzetet).

~ (Csík)
MNy. XXXI. 533. l.
Örökké mosdik, s mégis fekete.
Malomkerék (vízimalomé).

Felsősófalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI I. sz. 80238
Megyen, megyen, meg sem áll, Mégis csak egy helyben áll.
Óra.

Tatráng (Brassó)
Seres 1000.
Mi megy jóllakva, teli hassal a legelőre,
és éhesen, üresen jön haza?
Tarisznya.

Bácsfalva (Brassó)
Seres 987.
Melyik úton nem járt még ember?
A Tejúton.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI I. sz. 80339
Ha feldobod, fehér, ha leesik, sárga.
Tojás.

Bánffyújfalú (Kolozs)
MNy. XII. 426. l.
Nekem van olyan hordóm, ha leesik a híjából,
Nincs olyan kádár, aki összecsínálja.
Tojás.

Magyarózd (Alsó-Fehér)
Horváth 360. l.

Melyik fa nem ég el?
Tréfa.

Magyarózd (Alsó-Fehér)
Horváth 357. l.
Zöld mezőben fekete üstöket borogatnak.
Vakondtúrások.

~ (Udvarhely)
Kriza LXXI.
Egy veréb hordozza, Hat ökör nem bírja,
Sok városba' van meg, Csak Enyeden nincs meg.
V betű.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI lsz. 80419
A vőlegénynek nincsen, a menyasszonynak elől,
a majomnak kétfelől. Mi az?
M betű.

Többszavas válaszok

Felsősfalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI lsz. 80240
Elöl megyen fényeske, hátul megyen fehérke,
s a farka fel van kötve.
Tű, cérna, csomó.

Kászonimpér (Csík)
Sebestyén 228. l.
Szegény ember mindennap lát olyant,
Királyok, hercegek ritkán látnak olyant,
Isten őfelsége sose lát olyant.
Mint ő.

Kászonimpér (Csík)
Sebestyén 227. l.
Hány kenyér sül egy esztendeig a kemencébe'?
Egy se, két órára kiveszik.

Krizba (Brassó)
Seres 961.
Hányat lépik a veréb naponta?
Egyet sem, mert a veréb csak ugrani tud.

Pürkerec (Brassó)
Seres 990.
Mért van hosszú nyaka a zsiráfnak?
Hogy a fejét elérje.

Visa (Kolozs)
MTA BTK ZTI I sz. 80423
Mit mond a pap a Miatyánk után a templomba’?
Ki vagy a mennyekben.

Találós történetek

Erdővidék (Udvarhely)
MNyr. IX. 37. 1.
Csontkúttal kürtölnek, Arany deszkák hasadnak,
Földi férgek mozognak.
A kakas kukorékol, a hajnal hasad, a földi férgek (az
emberek) mozogni kezdenek.

Felsősófalva (Udvarhely)
MTA BTK ZTI I sz. 80241
Madarak szállnak szárnyak nélkül,
Fára ülnek lábak nélkül,
Jön egy király napkeletről,
Mind megeszi szája nélkül.
Hópelyhek és a nap.

~ (Háromszék)
Kriza VI.
Mondja virág virágnak,
Várja végét világnak,
Két vén fának ledőlten,
S a megholtak felköltit.
Mondja a szerető a szeretőjének, hogy várjon, amíg
besötétedik, s az öregek lefeküsznek, s a tűz feléled
a hamu alól.